

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

Role sociálního pracovníka při řešení typických situací romské mládeže
v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež

Autor práce: Maryna Karelina

Vedoucí práce: doc. Jindřich Šrajer, Dr. theol.

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum: _____

Podpis studenta: _____

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce doc. Jindřichu Šrajerovi, Dr. theol. za trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Úvod	5
1. Romové	6
1.1. Národnostní menšina	6
1.2. Specifika romské etnické menšiny	7
1.2.1. Rozdělení	7
1.2.2. Kultura	8
1.2.3. Patologické jevy romské menšiny	9
2. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež	10
2.1. Charakteristika nízkoprahových zařízení	10
2.1.1. Vznik a vývoj	10
2.1.2. Cíle	11
2.2. Zakotvení v legislativě a pravidla organizace	11
2.3. Sociální služba a cílová skupina	12
3. Sociální práce	14
3.1. Sociální pracovník v NZDM	14
3.1.1. Požadavky	14
3.1.2. Náplň a průběh práce sociálního pracovníka	15
3.1.3. Intervence pro individuální plánování	16
3.2. Práce s menšinami	17
3.2.1. Stereotypy, předsudky a diskriminace v práci s romskou menšinou	18
3.2.2. Složité situace mládeže	19
3.3. Paradigmata, pilíře sociální práce a role sociálního pracovníka	20
3.3.1. Paradigmata sociální práce s cílovou skupinou	20
3.3.2. Pilíře práce s romskými klienty	21
3.3.3. Role sociálního pracovníka	22
4. Představení vybraného případu typologickou metodou	26
4.1. Typologie	26
4.1.1. Role sociálního pracovníka v typologii	27
Závěr	29
Seznam použitých zdrojů	30

Úvod

V této bakalářské práci bych ráda představila roli sociálního pracovníka při řešení složitých životních situací romské mládeže ve věku od 13 do 26 let v nízkoprahových zařízeních. Jedním z důvodů, proč mě toto téma zaujalo, je vlastní zkušenost a život v kraji s největším počtem Romů žijících v sociálně vyloučených lokalitách.

Jako sociální pracovníci v různých organizacích se velmi často setkáme s příslušníky mnoha etnických menšin. Jednou z nich je právě romská etnická menšina, ke které má majoritní společnost velmi špatný vztah a postoj. Také tato menšina je ohrožena sociálně patologickými jevy, a to především děti a mládež. Úkolem každého sociálního pracovníka je zhodnocení situace klienta a volba role, přístupu a metody, pomocí které bude dále jednat.

V první kapitole bude představena romská etnická menšina. Tato kapitola je nezbytná pro pochopení romské etnické menšiny jako takové. Prvním pilířem pro práci s romskou etnickou menšinou je znalost kulturních charakteristik a dopad znevýhodnění¹, kterým si tato etnická menšina čelí. Budou popsáni Romové ve společnosti, specifika romské etnické menšiny, rozdělení této menšiny do skupin a nejčastější patologické jevy, se kterými se daná menšina setkává. Také budou krátce představeny kultura a hodnoty, které jedince této menšiny formují.

V druhé kapitole budou představena nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM), jejich vznik a ukotvení v legislativě a vývoj jimi nabízených služeb. Hlavním zdrojem pro zpracování kapitoly je "Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež" vydané českou asociací streetworku a další neméně užitečné zdroje.

Ve třetí části se bakalářská práce zaměří na sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních, jeho náplň práce a požadavky organizace na něj. Nedílnou součástí jsou paradigmaty práce s romskou etnickou menšinou, představení metod práce a rolí, mezi kterými může sociální pracovník volit při práci s danou cílovou skupinou.

Ve čtvrté, závěrečné části bude typologickou metodou popsána situace dospívajícího klienta nízkoprahového zařízení. Tato typologie znázorní typické problémy romské mládeže. Dále budou představeny možnosti volby role sociálního pracovníka v jednání s klientem, které se budou odvíjet od rolí popsaných ve třetí kapitole.

¹ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 202.

1. Romové

Romská etnická menšina je jednou z nejpočetnějších menšin v mnoha evropských zemích. Přesto je složité charakterizovat, kdo je nebo není Romem. “Romové totiž ani v jedné ze zemí, do nichž se postupně v průběhu druhého tisíciletí našeho věku rozptýlili, nevytvářejí ucelenou, kulturně a jazykově jednolitou komunitu.”² Většina Romů původně přišla do Evropy z Indie. Dle předpokladu byli součástí jedné z nejnižších kast.³ Do etnické skupiny je sjednocují podobná kultura, historický vývoj, normy, hodnoty a zvyklosti, přesto se ale nejedná o homogenní etnikum.

Nehledě na početné zastoupení této menšiny v České republice a soužití s majoritní společností přes více než šest set let je tato menšina stále velmi problematická. Klíčem k integraci a společnému soužití v rámci majoritní společnosti je vzájemné poznání, pochopení a přijetí jinakosti, a to nejen v komunikaci.⁴

1.1. Národnostní menšina

“Vymezení pojmu národnostní menšina a příslušník národnostní menšiny stanoví zákon 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Konkrétně § 2 zní: (...) Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.”⁵

K romské etnické menšině se na území České republiky hlásí méně osob, než se odhaduje jejich skutečný počet.⁶ Proto je třeba rozlišovat dvě roviny pojetí romského obyvatelstva jako menšiny. V první rovině se uvažuje o osobách, které se k romské národnosti hlásí dle práva, které menšině přiznala Česká republika, a ve druhé rovině je třeba se pokusit odpovědět na otázku sebeidentifikace Romů a jejich kultury.⁷

Pokud se tedy jedinec sám nehlásí k romství, ale je považován za Roma svým okolím, nebude patřit k národnostní menšině, kterou přiznává Česká republika, ale k menšině etnické. Přesto se bude stále setkávat se stejnými předsudky a stereotypy, které společnost připisuje těm, kteří se k romské národnosti hlásí.

V knize “Romové: Kulturologické etudy” uvádí autor 4 významy slova “Rom”. První je Rom ve smyslu typického vzhledu (tj. tmavá pigmentace vlasů a pokožky), přesto toto pojetí nelze uchopit vědecky - to znamená, že dané pojetí je usazené pouze v mysli,

² PETRÁŠ, R., PETRŮV, H. a SCHEU H. Ch., ed. *Menšiny a právo v České republice*. Praha 2009, s. 198.

³ Srov. HORVÁTHOVÁ, J., *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 5-10.

⁴ Srov. KAJANOVÁ, A.URBAN, D., DAVIDOVÁ, E., ELICHOVÁ, M., *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2009, s. 31.

⁵ Vláda České republiky. *Rada vlády pro národnostní menšiny* [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/narodnostni-mensiny---uvod-1361/>

⁶ Srov. *Romea.cz* [online]13.1.2022 . K romské národnosti se během loňského sčítání přihlásilo přes 21 tisíc obyvatel, o 65% více než před deseti lety. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/k-romske-narodnosti-se-behem-lonskeho-scitani-prihlasilo-pres-21-tisic-obyvatel-o-63-vice-nez-pred-deseti-lety>

⁷ Srov. PETRÁŠ, R., PETRŮV, H. a SCHEU H. Ch., ed. *Menšiny a právo v České republice*. Praha 2009, s. 199.

představě lidí. Druhým rozlišením je “Rom” jako člověk, který vyrůstal v určitém prostředí a je nositelem romské kultury. Třetím pojetím slova “Rom” je člověk, který se sám za Roma považuje a je příslušníkem romského národa. Čtvrtým a posledním pojetím je “Rom”, kterého za příslušníka této menšiny považuje velká část okolí jedince.⁸

Nehledě na dané rozlišení lze dle mezinárodních úmluv za Roma považovat pouze tu osobu, jež se sama k romství hlásí. Přesto je pro sociálního pracovníka důležité mít výše uvedené rozlišení na paměti. Důležitost vymezení a ujasnění si tohoto pojmu tkví pro sociálního pracovníka v pochopení jedince a společnosti, ve které se tento jedinec pohybuje, což je druhým pilířem sociální práce s romskými klienty.⁹

1.2. Specifika romské etnické menšiny

V této podkapitole budou představena specifika romské etnické menšiny - její rozdělení do skupin, kultura a hodnoty. Na konci budou zmíněny nejčastější patologické jevy, se kterými se daná menšina setkává.

Na začátku konfliktů mezi menšinou a majoritní společností je totiž často nějaké nedorozumění. Pokud chceme předejít těmto konfliktům, měli bychom se pokusit seznámit se s kulturními a sociálními kořeny dané menšiny a také se snažit o pochopení způsobu chování jedince.¹⁰ Pro romskou etnickou menšinu je charakteristická schopnost radovat se z maličkostí, citová spontánnost a živý temperament. Romové sami sebe považují za velmi solidární národ, jsou věrní, družní, upřímní a svobodomilovní.¹¹

1.2.1. Rozdělení

Podle Jakoubka a Hirta patří Romové v České republice k několika subetnickým skupinám, které mluví několika dialekty romštiny, etnolekty češtiny, slovenštiny nebo maďarštiny. Dále se člení do velkého počtu rodů a velkorodin odvozených od původních indických kast.¹²

Pokud se dále budeme bavit o Romech na základě výše uvedených pojetí, můžeme romskou menšinu v České republice rozdělit do několika skupin. V České republice zastupují romskou menšinu ze 75-85 % Romové slovenští. Přesto se i v dané skupině mezi sebou dále dělí podle toho, z jaké lokality nebo osady pocházejí. Dále jsou obrovské rozdíly nejen mezi rodinami, ale i mezi generacemi. Odlišnost je také v životní úrovni jedinců nebo rodin vycházející z rozdílů v úrovni vzdělanosti a úrovni sociální a kulturní.

Další početnou skupinou jsou Romové olašští, kteří tvoří kolem 10 % romské menšiny v České republice. I tato skupina se dále dělí na různé skupiny, podskupiny a rody. Tato skupina Romů často na ostatní skupiny pohlíží s určitým pohrdáním. Na rozdíl od výše zmíněných slovenských Romů mluví olašští Romové výhradně romsky. Olašští Romové označují všechny ostatní Romy slovem „rumungro. Daný výraz má poněkud hanlivý nádech, který pramení ze sociokulturních rozdílů mezi Romy. Dle dané skupiny

⁸ Srov. JAKOUBEK, M. a HIRT, T., ed. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň 2004, s. 156.

⁹ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 204.

¹⁰ Srov. MARÁDOVÁ, E., *Multikulturní porozumění*. Praha 2006, s. 15.

¹¹ Srov. ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. Praha 1998, s. 91.

¹² Srov. JAKOUBEK, M. a HIRT, T., ed. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň 2004, s. 189.

ostatní Romové ochudili své romství větší mírou začleňování do majoritní společnosti.¹³ Tato skupina si stále udržuje vlastní společenský systém a nejvíce se odlišuje od ostatních Romů.¹⁴

Třetí a poslední skupinou jsou maďarští Romové a němečtí Sintové, kteří doplňují zbylých 10-15 % romské menšiny.¹⁵ Do těchto 10-15 % patří dále zbytky českých a moravských Romů, kteří se vrátili z koncentračních táborů. Němečtí Sintové jsou zastoupeni v tak nízkém počtu, protože mnoho z nich také zahynulo v koncentračních táborech.¹⁶

Důsledkem stálého začleňování Romů do majoritní společnosti se i v těchto skupinách objevují ohromné rozdíly.¹⁷

1.2.2. Kultura

V této podkapitole budu slovem Romové označovat lidi, kteří jsou nositelé romství nehledě na to, zda se sami k romství hlásí.

Podle Navrátila s Musilem “je to osvojená perspektiva, prostřednictvím které příslušníci skupiny vnímají a chápou své prostředí, vytvářejí pocit vlastního světa a osvojují si konkrétní zvyky a jiné konvence. Kultura poskytuje členům skupiny optiku, díky níž jsou schopni vymezit si představu dobra a zla.”¹⁸ Pro jedince, jenž je nositelem romství, je charakteristická znalost některého z dialektu romštiny, rodinných tradic, hierarchie v romských rodinách a rodech, pochopení hodnot uznávaných a odmítaných, kulturní návyky a celková socializace v romském prostředí. Přesto je možné o romství přijít úplnou asimilací, což není problematické, pokud např. bude dítě dlouhodobě v dětském domově. Naopak, získání romství není jednoduché.¹⁹

Hodnoty

Dle Davidové je největší hodnotou pro romskou menšinu stále rodina. “Komplex současných romských zvyků, obřadů, projevů víry se liší - a to jak celkově, tak podle jednotlivých romských skupin. Dodnes výrazně specifickou oblastí téměř pro všechny Romy je oblast rodiny a rodinných, resp. příbuzenských vztahů. Rodina zůstává v jejich životě největší hodnotou - jedná se o rodinu velkou, extenzivní, tedy příbuzenstvo - fajta, famelija.”²⁰

Přesto se postupem času hodnoty pro mladší Romy změnil. Ve svém hodnotovém systému postavili majetek a peníze na vyšší pozici, což je pro starší generaci Romů velmi bolestným jevem. Dle nich se tak totiž vytratí sebeuvědomění, romský jazyk a kultura. Na jejich místo pak přijde materiální chápání hodnot. Velký počet Romů také opouští i

¹³ Srov. HORVÁTHOVÁ, J., *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 63-65.

¹⁴ Srov. KAJANOVÁ, A.URBAN, D., DAVIDOVÁ, E., ELICHOVÁ, M., *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2009, s. 32.

¹⁵ Srov. HORVÁTHOVÁ, J., *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 63-65.

¹⁶ Srov. KAJANOVÁ, A.URBAN, D., DAVIDOVÁ, E., ELICHOVÁ, M., *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2009, s. 32.

¹⁷ Srov. HORVÁTHOVÁ, J., *Kapitoly z dějin Romů*. Praha 2002, s. 65.

¹⁸ NAVRÁTIL, P., MUSIL, L., *Sociální práce s příslušníky menšinových skupin*. Sociální studia. Fakulta sociálních studií MU Brno, 2000, s. 109.

¹⁹ Srov. JAKOUBEK, M. a HIRT, T., ed. *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň 2004, s. 191-192.

²⁰ DAVIDOVÁ, E. *Co se zachovalo a co se změnilo?*. Romové v České Republice [online]. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/18571>

své pozitivní tradiční hodnoty a obracejí se k patologickým jevům, jako jsou například prostituce, odkládání dětí, podvádění jeden druhého apod.²¹

1.2.3. Patologické jevy romské menšiny

Sociální patologií rozumíme chování, které porušuje běžné společenské normy, a to v široké škále jevů. Sociální patologie je tedy chování jedince, který se nepřizpůsobil normám, jež většina společnosti uznává.²² Nejvíce ohroženou tímto nedodržíváním společenských norem je právě dětská populace.²³

Velká část Romů si necení vzdělání. Důvodem je větší orientovanost života na přítomnost a minulost, které jsou jisté. Vzdělání však přináší plody až po delší době.²⁴ Proto je velkým problémem záškoláctví a předčasný odchod ze školního vzdělávání. Rozhodování spojené s nízkou úrovní vzdělání pak posléze častěji vede k dalším patologickým jevům, jako je užívání návykových látek, závislosti, vandalismus, šikana apod.²⁵

²¹ Srov. DAVIDOVÁ, E. *Co se zachovalo a co se změnilo?*. Romové v České Republice [online]. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/18571>

²² Srov. KAJANOVÁ, A.URBAN, D., DAVIDOVA, E., ELICHOVÁ, M., *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2009, s. 76.

²³ Srov. *Prevence úrazů, otrav a násilí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2007, s. 121.

²⁴ Srov. MARÁDOVÁ, E., *Multikulturní porozumění*. Praha 2006, s. 18.

²⁵ Srov. Vláda.cz: *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2019* [online]. 2019 [cit. 2022-03-06]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2019.pdf>, s. 31.

2. Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

V této kapitole se bude jednat o představení organizace, ve které má sociální pracovník možnost volit svou roli při práci s klienty. Sociální pracovník musí znát cíl, poslání, zakotvení organizace v legislativě, cílovou skupinu, se kterou pracuje, a znát pravidla organizace. Sociální pracovník musí vědět, kam sahají jeho možnosti, a co už není v jeho kompetenci. Bez těchto znalostí by byla práce sociálního pracovníka v poskytované službě jen provizorní a chaotická.

2.1. Charakteristika nízkoprahových zařízení

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (dále jen NZDM) aha, tak tady to konečně vidím – proto navrhuju uvést to už na začátku (my nezasvěcení čtenáři tuto zkratku neznáme) jsou sociální službou, která je zřizována neziskovými organizacemi nebo obcemi na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tato sociální služba pozitivně ovlivňuje hodnoty, postoje a pomáhá najít cestu do budoucna dětem a mládeži, kteří danou službu využívají.²⁶

Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (§ 62) jsou v této službě zahrnuty činnosti výchovné, vzdělávací, aktivizační a terapeutické. Dále také zprostředkovává kontakt se společenským prostředím jedince, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a pomoc v osobních záležitostech klienta.

2.1.1. Vznik a vývoj

První kluby pro děti a mládež na území ČR začaly své působení ve druhé polovině 90. let a v roce 1994 byla definována pozice sociálního asistenta. Díky T. Čákrtové a Z. Bednářové se podařilo sjednotit sociální asistenty, terénní pracovníky a pracovníky začínajících NZDM v rámci celé ČR.²⁷

“Významným momentem pro rozvoj NZDM byly na přelomu tisíciletí grantové programy nadací (...). Díky těmto programům se stabilizovala nebo vznikla řada zařízení pro děti a mládež (...).”²⁸ Poté v roce 1997 vznikla organizace ČAS (Česká asociace streetworku), která sjednotila streetworkery a umožnila přenos informací a další rozvoj streetworkerů. Dále v roce 2001 organizace ČAS založila pracovní skupinu nízkoprahových zařízení pro děti a mládež pod vedením Aleše Herzoga. To přineslo velký rozvoj NZDM. Vytvořily se standardy nízkoprahových zařízení, kterými se služba řídí dodnes. Výhodou akového sjednocení byl snadný přenos informací a zkušeností mezi poskytovateli služby.

Na začátku vzniku nízkoprahových zařízení pracovníci vnímali potřebu vymezit službu jako preventivní. V důsledku této potřeby vznikly principy, na které se kladl velký důraz. Nízkoprahová zařízení se řídila principy důvěrnosti informací, které pracovník

²⁶ Srov. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez/>

²⁷ Srov. *Česká asociace streetwork: Vývoj služby NZDM v České republice a Vize NZDM 2030* [online]. 2019 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/3101/vyvoj-sluzby-nzdm-v-ceske-republice-a-vize-nzdm-2030>

²⁸ Tamtéž.

získává od klienta, přijetí klienta a respekt k jeho životnímu stylu, a také principy dostupnosti služby a anonymitě klienta, jenž službu využívá.²⁹

První nízkoprahová zařízení vznikla ve druhé polovině 90. let a jejich počet se dále rychle zvyšoval. Jen od roku 2002 do roku 2008 (tedy za pouhých 7 let) vzniklo 139 nových zařízení.³⁰ K dnešnímu dni je v ČR registrováno 250 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.³¹

Dnes pracovníci nízkoprahových zařízení vnímají jako jeden z nejvýznamnějších úkolů hledání cest spolupráce a přijetí větší zodpovědnosti za změny v životě klientů NZDM, při stálém zachování principu dané služby.³²

2.1.2. Cíle

Cílů v nízkoprahových zařízeních je hned několik. Cílem všech nízkoprahových zařízení pro děti a mládež je snížit rizika, která ovlivňují mladou generaci, a to jak rizika sociální, tak i rizika zdravotní spojená s jejich způsobem života. Tato služba jim pomáhá lépe se orientovat v životě, rozumět požadavkům jejich okolí a pomáhá s hledáním řešení problémů mládeže. Dalším cílem je tvorba a zprostředkování bezpečného prostředí, které často ve velkoměstech a na sídlišťích chybí. Samozřejmě i zde jsou přesná pravidla, která klienti musí dodržovat.³³

NZDM poskytují nezbytnou psychickou, fyzickou, právní a sociální ochranu během pobytu v zařízení a podmínky pro realizaci osobních aktivit. Dále si klade za cíl zvýšit kvalitu života mládeže využívající služby NZDM.³⁴

2.2. Zakotvení v legislativě a pravidla organizace

Legislativa

NZDM je od roku 2006 jednou ze služeb sociální prevence dle zákona 108/2006 Sb., což přineslo jistotu ve financování a potvrzení legitimizace dané služby. Zároveň to přineslo nároky na naplňování standardů kvality sociálních služeb.

Pro služby prevence nebylo jednoduché zavádění standardů kvality, protože tyto standardy byly vytvářeny spíše pro pobytové služby. Přesto k tomu byla nízkoprahová zařízení částečně připravena, a to díky dřívějším rozvojovým auditům České asociace streetworku. Nehledě na počáteční odpor ze strany organizací napomohly vytvořené

²⁹ Srov. *Česká asociace streetwork: Vývoj služby NZDM v České republice a Vize NZDM 2030* [online]. 2019 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/3101/vyvoj-sluzby-nzdm-v-ceske-republice-a-vize-nzdm-2030>

³⁰ Srov. Tamtéž.

³¹ Srov. *Registr poskytovatelů sociálních služeb* [online]. [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socereg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1647176536975_2

³² Srov. *Česká asociace streetwork: Vývoj služby NZDM v České republice a Vize NZDM 2030* [online]. 2019 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/3101/vyvoj-sluzby-nzdm-v-ceske-republice-a-vize-nzdm-2030>

³³ Srov. *Turné pro nízkoprahy. Romové v České Republice* [online]. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/23618>

³⁴ Srov. *Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. XX

standardy zkvalitnit služby a přinesly pochopení smyslu služby pro pracovníky a klienty.³⁵

Tato služba se řídí zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb., název, konkrétně § 53, 62 a dále vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, § 27. Služba se dále řídí i zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, zákonem č. 89/2012 Sb. (občanský zákoník) a zákonem č. 82/2015 Sb. (školský zákon).

V §53 zákona o sociálních službách je charakterizována služba sociální prevence, kterou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují. Cílem služby sociální prevence je zabránit sociálnímu vyloučení, vzniku a šíření sociálně patologických jevů ve společnosti a posílení dovedností k překonání nepříznivých sociálních situací jedince.

V § 62 zákona o sociálních službách jsou dále charakterizovány NZDM, které poskytují prostor pro výkon výchovných, vzdělávacích, aktivizačních a sociálně terapeutických činností. Dále zprostředkovávají kontakt se společenským prostředím klienta, pomoc při uplatňování práv a zájmů jedince a také pomoc při obstarávání osobních záležitostí jedince, který službu využívá.

§ 27 vyhlášky č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, dále upravuje výše zmíněné činnosti nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

Pravidla služby

Obsahem pravidel služby jsou práva, která má klient u poskytovatele služby zaručené. Dále činnosti, které má klient služby zakázány, a s uvedením následků za porušování těchto zakázů. Obsahem je také postup, kterým budou udělovány sankce. Dále místo, kde může uživatel poskytnout zpětnou vazbu, třeba i v podobě stížností. Zároveň i informace, kam lze stížnost adresovat, kdo ji bude řešit, jakou formou, a dokdy musí být vyřízena. Obsahem pravidel jsou také možnosti odvolání proti výsledku stížnosti k nadřízenému nebo nezávislému orgánu nebo instituci.

2.3. Sociální služba a cílová skupina

Cílová skupina

Cílovou skupinou nízkoprahových zařízení jsou děti a mládež, které zažívají konflikty situací ve společnosti, obtížné životní události a podmínky, které omezují jejich život. Cílovou skupinu NZDM můžeme rozdělit do tří věkových kategorií. První jsou děti od 6 do 12 let, druhá jsou děti od 13 do 18 let a poslední skupinou je mládež od 19 do 26 let.

Cílovou skupinu NZDM sjednocují faktory, kvůli nimž mládež do služby přichází. Často se mladí lidé nemohou nebo nechtějí zapojit do obvyklých volnočasových aktivit a dávají přednost neproduktivnímu trávení volného času, často mimo rodinu nebo jinou sociální skupinu. Vyhýbají se standardním formám pomoci a péče. Mají životní styl, kvůli němuž se dostávají do konfliktů, které ohrožují jak je samé, tak i lidi v jejich okolí. V

³⁵ Srov. *Česká asociace streetwork: Vývoj služby NZDM v České republice a Vize NZDM 2030* [online]. 2019 [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/3101/vyvoj-sluzby-nzdm-v-ceske-republice-a-vize-nzdm-2030>

jiných typech služeb klienti přicházejí s jasnou potřebou, zde tomu tak není. Často klienti neumějí nebo nechtějí svou potřebu charakterizovat a blíže popsat.³⁶

Výše uvedené věkové rozdělení je stanoveno kvůli rozmanitosti metod práce s jednotlivými skupinami. Dále také proto, aby negativní chování starších nepůsobilo na mladší jedince, a omezuje se tak možnost šikany ze strany starších dětí. Přesto se někdy stává, že se práce s jednotlivými skupinami překrývá nebo se může mírně lišit.

Práce se skupinou mládeže ve věku od 19 do 26 let je spíše individuální nebo skupinová, kdy jedinec dokončuje proces socializace a vstupuje do dospělého života. Proto také v tomto věku mladí lidé přirozeně ze služby odcházejí.³⁷

Sociální služba

Základní částí procesu poskytování služby je jednání se zájemcem o službu, poté dohoda o poskytování služby na základě smlouvy a následné plánování služby.

Obsahem sociální služby NZDM je kontaktní, případová a skupinová práce s klientem a dále práce s rodinou a blízkými klienta. Služba také poskytuje doprovod klientovi kam, situační intervenci, poradenství, pomoc v krizi a pobyt v zařízení jakém. Mimo jiné vytvářejí pracovníci NZDM volnočasové aktivity, preventivní a výchovné programy, dlouhodobé a jednorázové aktivizační programy a poskytují doučování.³⁸

Ve vyhlášce č. 505/2006 Sb. (§ 27) jsou činnosti při poskytování služby nízkoprahových zařízení rozděleny do čtyř bodů.

Prvním bodem poskytovaných služeb jsou činnosti výchovné, vzdělávací a aktivizační. V rámci těchto činností jsou klientovi zajištěny podmínky pro společensky přijatelné volnočasové aktivity a prostor pro vzdělávání. Provádějí se výchovné činnosti s klienty a nácvik motorických, psychických a sociálních dovedností klienta.

Druhým bodem zmíněným v § 27 je zprostředkování takových aktivit, které pomáhají jedinci pochopit vztahy ve společnosti.

Dále služba nabízí socioterapeutické činnosti, které pomáhají se sociálním začleněním jedince prostřednictvím rozvoje individuálních schopností klienta.

V neposlední řadě také pomáhá s uplatňováním práv a oprávněných zájmů klienta, k nimž patří i běžné záležitosti, jako např. jednání s úřady, s návštěvy lékařů a další činnosti. Zároveň pracovníci poskytují pomoc pro zlepšení vztahu s rodinou a společností.³⁹

³⁶ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 4.

³⁷ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 17.

³⁸ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 5 - 8.

³⁹ Srov. *Zákony pro lidi: Vyhláška č. 505/2006 Sb.* [online]. [cit. 2022-03-17]. Dostupné z:

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

3. Sociální práce

Tato kapitola představí sociální práci jako obor, jak vypadá práce sociálního pracovníka ve výše popsané službě, jaké jsou na něj vztažené požadavky. Dále bude popsána práce sociálního pracovníka s romskou menšinou a následně i konkrétní situace, které by pracovník řešil s romskou mládeží. Nejdůležitější podkapitolou budou role sociálního pracovníka a jím využívané metody a přístupy v práci s danou etnickou menšinou. Tato podkapitola je důležitá pro další pochopení vytvořených typologií, o kterých se píše v poslední kapitole bakalářské práce.

3.1. Sociální pracovník v NZDM

Pozice sociálního pracovníka v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež vyžaduje velké spektrum různých dovedností a potřebu nabídky rozmanitých činností.

Kontaktní sociální pracovník ve vlídném prostředí pomáhá klientovi formou dílen, tréninků, sportovních utkání, koncertů, výletů a dalších činností, které jsou pro děti a mládež zajímavé, provádí individuální podporu klientů, vytváří příjemné prostředí pro mládež, plánuje a realizuje programy pro dosažení cílů služby a jednotlivých individuálních plánů klientů ve službě. Pomocí krizové intervence, poradenství nebo mediace také poskytuje pomoc a podporu klientům při řešení různých konfliktních situací v rodině, ve škole nebo mezi vrstevníky.

Dalším úkolem sociálního pracovníka je pomoc s přípravou do školy. Důležitým aspektem práce jsou také preventivní vzdělávací programy. Často jsou zaměřené na právní vědomí dětí, ochranu zdraví, řešení konfliktů a vyhledávání pomoci, na rizika spojená s užíváním návykových látek, plánování vlastního života klienta a mnohé další. V neposlední řadě je úkolem sociálního pracovníka pomoci klientům při jednání s úřady a různými organizacemi. Práce sociálního pracovníka zahrnuje také vyhledávání vhodných prostor pro plánování aktivit a vyjednávání s úřady o těchto prostorách.⁴⁰

3.1.1. Požadavky

Sociální pracovník je dosti univerzální osoba, po které jsou vyžadovány různé znalosti z různých oborů. Pro práci v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež je nutná kvalifikace, a to buď z vysoké, nebo vyšší odborné školy. Také jsou potřeba znalosti legislativy, kterými se řídí organizace, a pedagogické minimum v oblasti problematiky školního selhávání, dále minimum z vývojové psychologie, adiktologické a psychiatrické minimum a v neposlední řadě i dobrá znalost trestního práva, znalost lokality, ve které se nízkoprahové zařízení nachází, a znalost místní sítě služeb, které by byly užitečné pro případné specifické potřeby klienta.

Pro výkon práce sociálního pracovníka musí zaměstnanec umět navazovat kontakt a komunikovat s dětmi, mládeží, s rodiči a dalšími subjekty. Jsou potřebné i interkulturní znalosti a orientace ve vnímání světa současnou mládeží. Samozřejmě jsou pro práci v zařízení potřebné i dovednosti v oblasti týmové práce, organizační dovednosti a komunikační schopnosti v kolektivu.

⁴⁰ Srov. Sociální práce/Sociálna práca. [online] *Sociální pracovník NZDM*. 2020 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-nzdm/>

Důležité je pro sociálního pracovníka také řídit se principem akceptace klienta od začátku komunikace a v průběhu navazování vztahu klást vyšší nároky na klienta. Pracovník musí být pevně ukotven v normách společenského života.⁴¹

3.1.2. Náplň a průběh práce sociálního pracovníka

Náplň práce sociálního pracovníka

Pracovník v NZDM zajišťuje veškeré denní služby. Pracuje s klienty individuálně a skupinově podle naplánovaných časů. Během práce svůj postup práce s klienty konzultují s ostatními pracovníky a poskytují tak jeden druhému informace, rady a připomínky. V případě, že klient dochází do služby pravidelně, uzavírá se s ním ústní nebo písemná smlouva, která se po určitém čase reviduje. Právě klienti, kteří docházejí do služby pravidelně, mají klíčového pracovníka, se kterým mají možnost pracovat dlouhodobě. K práci sociálního pracovníka patří koordinace dobrovolníků a stážistů. Starají se o materiální vybavení NZDM a jeho případnou obnovu. Důležitá je také propagace činnosti NZDM na veřejnosti, která pomáhá informovat a seznámit případné zájemce o služby s okruhem nabízených činností.⁴²

Průběh práce sociálního pracovníka

Sociální pracovník ve službě aktivně oslovuje děti a mládež, které by mohly mít o službu zájem. Oslovování odpovídá věku a specifikům cílové skupiny. Často to probíhá přirozeným rozšiřováním informací mezi uživateli služby a jejich okolí na základě dobré zkušenosti. Další možnosti jsou informační letáky v místech, kde se potenciální uživatelé služby pohybují, nebo v zařízeních, se kterými konkrétní organizace spolupracuje, a také například ve školách a veřejných akcích, do nichž se organizace zapojuje. Stává se, že klient přichází na doporučení kurátora pro mládež, z probační a mediační služby nebo například ze školy. Výše zmíněné informační materiály, jako např. Letáky, jsou vytvořeny tak, aby jim porozuměla cílová skupina, na kterou je služba mířena.⁴³

První kontakt

Při prvním kontaktu s klientem, a to bezprostředně před započítím využívání služby, zjišťuje sociální pracovník potřeby klienta a předává mu informace spojené s využíváním služby. Přesněji jsou to informace ohledně možnosti anonymity klienta. Klient není povinen představovat se vlastním jménem, postačí například přezdívka. Sociální pracovník je povinen vysvětlit klientovi veřejný závazek služby, charakter a obsah služby. Předává klientovi informace o fungování služby, její základní principy a pravidla a dále veškeré nabízené aktivity. Vysvětluje zájemci o službu její rozvrh, seznamuje ho s osobami, které zajišťují provoz služby a místo její realizace. Klient se také seznamuje s cenou služby a vedením dokumentace, která je ve službě NZDM nezbytná. Vzhledem k tomu, že uživateli služby jsou často nezletilé osoby, je klientovi nabízeno pozvat jeho zákonné zástupce na prohlídku zařízení nebo je seznámit s informačními letáky.⁴⁴

⁴¹ Srov. Sociální práce/Sociální práca.[online] *Sociální pracovník NZDM*. 2020 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-nzdm/>

⁴² Srov. Tamtéž.

⁴³ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 8-9.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 9.

Začátek využívání služby

Po předání veškerých informací uzavírá sociální pracovník se zájemcem o službu ústní nebo písemnou smlouvu. Nehledě na zvolenou formu musí uzavření dohody jako každá jiná smlouva obsahovat určité náležitosti. V prvé řadě sociální pracovník označuje strany, mezi kterými je smlouva uzavírána, a informace o tom, kde, kdy a jaké služby budou poskytovány. Dále informuje zájemce o rozsahu a druhu služby včetně její ceny, výpovědní lhůty a důvody k výpovědi. Nakonec je zde doba platnosti smlouvy a informovaný souhlas s minimálním cílem služby.

Minimálním cílem je adaptace, neboli pobyt v zařízení, které splňují přání zájemce navštěvovat zařízení, využívat jeho prostory, vybavení a řídit se jejími pravidly. Zároveň zájemce o službu uděluje souhlas s nabídkou účasti na preventivních programech, vedených sociálními pracovníky služby, a s možností tyto nabídky odmítnout. Zájemce musí potvrdit, že byl seznámen s dalším plánováním a revizí cílů poskytované služby. Po splnění všech výše uvedených náležitostí se zájemce o službu stává jejím uživatelem.⁴⁵

Tím ale práce sociálního pracovníka ve službě teprve začíná. Sociální pracovník nyní musí vytvořit individuální plán klienta na základě intervencí. Sociální pracovník využívá celou řadu intervencí pro individuální plánování a vytváření individuálního plánu s klientem. Blíže bude tato škála intervencí představena v dalších podkapitolách.

3.1.3. Intervence pro individuální plánování

Intervence je zásah sociálního pracovníka do života klienta, prostřednictvím různých druhů činností. Tyto činnosti sociální pracovník provádí pro dobro klienta.⁴⁶ K intervencím, které sociální pracovník využívá pro vytvoření individuálního plánu klienta v NZDM, patří např. kontaktní práce, případová práce, práce se skupinou, krizová pomoc a další činnosti.⁴⁷

Pod pojmem kontaktní práce rozumíme způsob a metodu práce, díky které sociální pracovník realizuje drobné individuální plány. Nejčastěji jde o rozhovor s klientem, který napomáhá sociálnímu pracovníkovi navázat a rozvíjet vztah s klientem.⁴⁸ “Součástí kontaktní práce je hledání a upevňování hranic komunikace s uživatelem a kultivování jeho schopnosti vyjádřit své potřeby a naučit se využívat existující nabídky služeb.”⁴⁹

Při případové práci s klientem sociální pracovník zaměřuje veškerou svou pozornost věnuje klientovi. Základem je identifikovat problém, který klienta trápí, a dále dodávat klientovi sebedůvěru a pomáhat s hledáním zdrojů k řešení situace. V případové práci s klientem se jedná o dlouhodobější proces, kdy řešením problému je klient sám.⁵⁰

⁴⁵ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 9 - 10.

⁴⁶ Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha 2008, s. 81.

⁴⁷ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 5-7.

⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 5.

⁴⁹ Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z:

https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 5.

⁵⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha 2003, s. 67 - 68.

Práci se skupinou sociální pracovník využívá při různých aktivitách. Člověk v průběhu svého života prochází rozmanitými skupinami a musí se naučit interakci se skupinou, ve které se nachází. Skupinová práce pomáhá klientovi začlenit se do společnosti. Při práci se skupinou se jedinec učí jednat tak, aby to nebylo v rozporu se zájmy skupiny, řešit konflikty a rozumět lépe sám sobě a lidem ve svém okolí.⁵¹

Krizovou pomoc poskytuje sociální pracovník klientům, kteří se dostali do krize. Pokouší se předejít destruktivnímu způsobu řešení situace. S ohledem na závažnost stavu krize se do práce s klientem zapojují další odborníci a často se k problému zvou rodinní příslušníci, nebo osoby klientovi blízké.⁵²

Dále může sociální pracovník jako nástroj intervence využít poradenství. Cílem poradenství je pomoci klientovi se situací, která ho trápí. Poradenství probíhá formou rozhovoru pouze mezi klientem a sociálním pracovníkem. Ten spolu s klientem vyhodnotí situaci, ve které se klient ocitl, dále mu poskytne rady a informace vedoucí k řešení problému.⁵³

Sociální pracovník dále využívá celou řadu intervencí, jejichž výsledkem je tvorba individuálního plánu klienta. Individuální plán se eviduje ve formě složky. K evidenci individuálního plánu patří právě revize, průběžné stanovení dílčích cílů, vyhodnocení cílů, kterých se podařilo dosáhnout, a na konci uzavření plánu.⁵⁴

3.2. Práce s menšinami

Sociální práce reaguje na vnímání konkrétních problémů společnosti v místě a čase, ve kterém se vyvíjí. Např. dnešní koncept sociální práce s migranty vznikl, když se na začátku 90. let 20. století sociální práce setkala s touto zcela novou oblastí. Právě na začátku 90. let byl zaznamenán rychlý nárůst počtu migrantů, uprchlíků a navrátilců. Stát dle svých možností mohl uspokojit materiální potřeby nově vzniklé skupiny. Přesto bylo dále potřeba pracovat s touto problematikou a uspokojit potřeby nemateriální

Mezi problémy, se kterými se migranti setkali, patřilo např. hledání práce, dodržování školní docházky u dětí, hledání bydlení apod. Sociální vychování bylo klíčovým úkolem sociálního pracovníka při práci s nově příchozí minoritou. Touto činností se zajistil rychlejší proces začleňování do nového prostředí. Zároveň sociální pracovník musel vyvíjet určité působení na celou českou komunitu aby novou minoritu ve společném prostředí přijala a dokázala s ní dále vést klidné soužití.⁵⁵

Sociální práce se řídí etickými zásadami, které jsou popsány v etickém kodexu sociálních pracovníků České republiky. Jedna ze zásad říká: "Sociální pracovník zajišťuje rovnost každé osobě bez ohledu na původ, barvu pleti, rasu, etnickou příslušnost,

⁵¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha 2003, s. 153.

⁵² Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha 2003, s. 130.

⁵³ Srov. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas, s. 6.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 10.

⁵⁵ Srov. PASTRŇÁK, R., *Sociální práce s menšinami a migranty: [studijní texty pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava 2008, s. 36.

národnost, jazyk, věk, pohlaví, rod, sexuální orientaci, zdravotní stav, náboženské vyznání, politické přesvědčení, manželský a rodinný stav a sociálně-ekonomický status. Přispívá k odstranění projevů a příčin sociální nespravedlnosti, diskriminace, útlaku a bariér vedoucích k sociálnímu vyloučení.”⁵⁶ Právě toto je klíčové pro sociální práci s etnickými menšinami. Tyto zásady podporují rozvoj etiky sociální práce a zároveň podporují růst sociálního pracovníka jako odborníka.⁵⁷

Každý člověk si vytváří vlastní postoje na základě předešlých zkušeností. Pokud informace, kterými disponuje sociální pracovník, jsou kladné, pak bude jeho hodnocení a postoj k určité menšině kladný. Přestože si to neuvědomujeme, není možné vnímat věci, události nebo osoby nepředpojatě. Jedním z nejdůležitějších znaků úspěchu v sociální práci s menšinami je, když si je sociální pracovník vědom, v jakém prostředí sám vyrůstal a jaké normy a hodnoty přijal. Právě tyto znalosti mu pomohou pochopit jeho vztah k jednotlivým skupinám, se kterými pracuje.⁵⁸

V práci s menšinami musí sociální pracovník brát ohled na zvyklosti a kulturu menšiny, se kterou pracuje. Zde se po něm vyžaduje velká citlivost k odlišnostem menšiny, aby nedocházelo k paternalistickému a direktivnímu přístupu při práci s klientem.⁵⁹

Příslušníci menšin jsou dle Giddense znevýhodňováni a často jim majoritní společnost upírá nějaké právo. V důsledku toho se sami považují za vyčleněné, což vyvolává další předsudky a podněty pro diskriminaci ze strany majoritní společnosti. Pro sociálního pracovníka je nutné pamatovat na tato hlediska, aby tak mohl správně vytvářet intervence bez zkreslených představ.⁶⁰

3.2.1. Stereotypy, předsudky a diskriminace při práci s romskou menšinou

Pojmy stereotyp, předsudek a diskriminace jsou často zaměňovány. Pojem stereotyp chápeme jako určitou představu člověka, která může a nemusí být nějak emočně zabarvená. Stává se, že stereotyp pak vytvoří předsudek, který je narozdíl od stereotypu už opakujícím se postojem ve společnosti. Diskriminací pak rozumíme určitou formu chování lidí.⁶¹

⁵⁶ Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR [online]. *Etický kodex sociálního pracovníka ČR*. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z:

https://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

⁵⁷ Srov. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR [online]. *Etický kodex sociálního pracovníka ČR*. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z:

https://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

⁵⁸ Srov. PASTRŇÁK, R., *Sociální práce s menšinami a migranty: [studijní texty pro kombinované studium Věřejná správa a regionální politika]*. Opava 2008, s. 39-40.

⁵⁹ Srov. KAJANOVÁ, A.URBAN, D., DAVIDOVÁ, E., ELICHOVÁ, M., *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2009, s. 61.

⁶⁰ Srov. KAJANOVÁ, A.URBAN, D., DAVIDOVÁ, E., ELICHOVÁ, M., *Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2009, s. 61.

⁶¹ Srov. WEINEROVÁ, Renata. *Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha 2014, s. 9-10.

Již od dětství se příslušníci romské etnické menšiny mohou setkat s narážkami a nespravedlností, které však nemusí být projevem diskriminace. Mohou to být projevy spojené s generalizovanou podobou Roma jako příživníka nebo narážky na sociální situaci v rodině. Dítě na to samozřejmě bude reagovat, a to buď pokusem dokázat opak k tomuto tvrzení společnosti, nebo začne vyvíjet protitlak a nakonec se ocitne v určitém druhu ghetta vyloučen majoritou. Následně je pro dítě či mladého člověka o to složitější vybudovat si sebevědomí a vlastní identitu.⁶²

Při práci s romskou menšinou se klient často staví do role znevýhodněného či přímo oběti. Očekává, že nezvládne požadavky svého okolí, a v důsledku tohoto očekávání není schopen se proti tomu postavit. Úkolem sociálního pracovníka je pomoci klientovi roli znevýhodněného opustit nebo změnit.⁶³

Sociální pracovníci si kladou otázky jak dosáhnout uspokojení potřeb svých klientů. V práci s etnickými menšinami si musí sociální pracovník uvědomovat odlišnosti potřeb menšin od majoritní společnosti. Potřeby se totiž liší podle typu ideologického systému, ve kterém vznikly.⁶⁴

3.2.2. Složitě situace mládeže

Děti a mladí lidé se stejně tak jako dospělí mohou v životě ocitát ve složitých nebo krizových situacích. Příchod těchto nepříznivých životních situací může být výsledkem vlivu rodiny, sociálního prostředí jedince nebo následkem jeho vlastního chování a životního stylu. Mladí lidé mohou tyto jevy vyvolávat zkoušením hranic, hledáním vlastní identity v různých formách životního stylu nebo například při pokusu vymezit se vůči autoritě.⁶⁵

Mladí příslušníci etnických menšin se často setkávají s bariérami, které si členové majority neuvědomují. Tyto bariéry omezují přístup jedince k vzdělávání a začleňování do společnosti. Mohou to být sociální překážky jako například diskriminace, rizikové chování jedince, vliv špatného okolí. Dále může jít o ekonomické překážky spojené s nízkou životní úrovní a nízkými příjmy v rodině. Také se jedná o bariéry vzdělávací, kdy mají děti a mladí lidé poruchy učení, předčasně opouštějí školy, mají špatné výsledky nebo vnímají bariéru díky kulturním rozdílům s majoritní společností.⁶⁶

Sociální pracovníci vidí problémy mladé generace především v několika rizikových oblastech. Přesněji jde o riziko užívání návykových látek, problémy ve vztazích, problémy se získáváním peněz a se správným nakládáním s nimi. Dále je problémem

⁶² Srov. *Interkulturní vzdělávání: projekt Varianty, Člověk v tísní* [online]. 2002 [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/interkulturni-vzdelavani-1045pub>, s. 124-125.

⁶³ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 196.

⁶⁴ PASTRŇÁK, R., *Sociální práce s menšinami a migranty: [studijní texty pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava 2008, s. 36.

⁶⁵ Srov. EGERMAIEROVÁ, V., *Sociální práce s dětmi*. *Socialninovinky.cz* [online]. 2017 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/538-socialni-prace-s-detmi-role-socialni-prace-a-role-socialni-pedagogiky-vztah-spolecne-znaky-rozdily-mgr-vaclava-egermaierova>

⁶⁶ Srov. *Youth in Action and the Roma Community* [online]. SALTO cultural Diversity Resource Centre [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://www.salto-youth.net/rc/cultural-diversity/publications/archive/youth-in-action-and-the-roma-community/>

pasivní trávení času a problémy mládeže ve škole.⁶⁷ Sociální práce v oblasti péče o děti a mládež se nejčastěji využívá při záškoláctví. Právě záškoláctví může být signálem nebo stimulem pro další problémy.⁶⁸

Pokud bychom tedy rozdělili složité situace, se kterými se setkává mládež, mohli bychom pojmenovat šest oblastí, a to: škola, sociálně patologické jevy, rodina, vztahy, osobní obtíže a sexuální otázky.

Příčinou problémů ve škole jsou špatné známky, nebo naopak dobré známky, které však slouží jako důvod pro šikanu, která je další příčinou problémů ve škole. Dále jsou zde problémy s učitelem nebo spolužáky.

Patologické jevy se projevují v užívání alkoholu, rozvíjejících se závislostech na drogách, gamblerství a v důsledku toho krádeží. Mezi patologické jevy často postihující mládež patří i šikana, týrání, sexuální zneužívání, útěky z domova či sebepoškozování nebo dokonce sebevražedné myšlenky. “Nepřijetí do sociální skupiny, pocit vyloučenosti, izolovanosti, neshody s kamarády, strach o kamarády, pocity neobratnosti ve vztazích, zamilovanost a jiné”⁶⁹ jsou častou příčinou problému ve vztazích.

Příčinou osobních potíží jsou především nízké sebevědomí jedince, negativní nebo pesimistické myšlenky, osobní neúspěchy nebo i pocit, že sám sobě nerozumí.⁷⁰

3.3. Paradigmata, pilíře sociální práce a role sociálního pracovníka

3.3.1. Paradigmata sociální práce s cílovou skupinou

Jak jistě víme, paradigma je převládající typ nebo vzor uvažování společnosti, které je spojené s určitým obdobím a kulturním okruhem.⁷¹ Zastánci paradigmat se shodují na představě, že cílem sociální práce je uvést klienta do rovnováhy mezi požadavky prostředí a jeho schopnosti tyto požadavky splňovat. Ovšem v ohledu, čím je daná rovnováha podmíněna, se již neshodují. Každé paradigma vystavuje do popředí určité faktory sociálního fungování a při řešení životních situací klientů se uplatňují rozdílná pojetí. Podle specifických okruhů problémů vycházejících z daného pojetí se pak využívají nejvhodnější přístupy. To má ovšem při práci s menšinami své silné a slabé stránky.

Prvním paradigmatem, které bude popsáno, je paradigma “sociální práce jako terapeutická pomoc”, v němž je zásadní důraz na individualitu a proces jejího zrání.⁷² Toto paradigma se koncentruje na duševní pohodu klienta prostřednictvím komunikace a budování vztahu mezi klientem a pracovníkem. Cílem sociální práce je zde zajištění psychosociální pohody klienta.⁷³ Problém v práci s menšinami je zde v tom, že dané

⁶⁷ Srov. KUTÁLKOVÁ, P., PŠENICOVÁ, B., Problémy mladých lidí jinýma očima [online]. Praha 2018 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://www.proximasociale.cz/proxima-sociale/clanky-a-publikace/clanky-proximy-sociale/studie-rizikovych-jevu-u-mladeze-2018/>, s. 20.

⁶⁸ Srov. NOVOTNÁ, V., *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy: Skripta pro posluchače filoz.fak.Univ.Karlovy*. Dot. Praha 1992, s. 103.

⁶⁹ KOSEK, M., Typy a příčiny krizí u dětí a mládeže. *Šance dětem* [online]. 2013 [cit. 2022-03-25]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/typy-priciny-krizi-u-deti-mladeze>

⁷⁰ Srov. Tamtéž.

⁷¹ Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha 2008, s. 131.

⁷² Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 199.

⁷³ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha 2001, s. 187.

paradigma nebere ohled na strukturální souvislosti problému. Faktor předsudku v ohledu tělesném a kulturním je zde přehlížen.⁷⁴

Druhým paradigmatem je “sociální práce jako reforma společenského prostředí”, které se soustředí na společenskou rovnost v různých dimenzích sociálního života jedince. Cílem sociálního pracovníka je v tomto paradigmatu zmocňování klientů. Zastánci tohoto paradigmatu věří, že podporou solidarity a spolupráce ve skupině klienti dosáhnou vlivu nad vlastními životy.⁷⁵ Toto paradigma se zdá ideálním pro práci s menšinami. Přesto i zde jsou slabiny. Projevují se především v chápání příslušnosti k menšině jako znevýhodňujícího faktoru. Zároveň se přehlíží kladné charakteristiky menšiny, které by mohly pomoci klientovi při zvládnutí problému. Zapomíná se zde na klientovo vnímání problému a možnosti řešení pomocí jeho vlastních dovedností.⁷⁶

Třetím a posledním zde zmiňovaným paradigmatem je “sociální práce jako sociálně-právní pomoc” nebo také “poradenské paradigma”. Rovnováha mezi požadavky prostředí, ve kterém se jedinec nachází, a jeho schopnostmi zvládat problémy se odvíjí od vybavenosti klienta a přístupu k informacím a službám. Sociální pracovník je zde zaměřen na individuální potřeby klienta a na zlepšování systému sociálních služeb. Zprostředkovává informace prostřednictvím kvalifikovaného poradenství a napomáhá klientovi vyhledávat zdroje.⁷⁷

V práci s romskou menšinou je zde výhodou důraz na individuální potřeby klienta, kdy se sociální pracovník nebude zabývat svým viděním problému, ale zaměří se na vnímání situace očima klienta. Problém tohoto paradigmatu je v přehlížení systémových okolností znevýhodňování klienta a individuální historie jak klienta samotného, tak celé menšiny.⁷⁸

3.3.2. Pilíře práce s romskými klienty

Při práci s romskými klienty je důležité pamatovat na šest základních pilířů, které pomohou sociálnímu pracovníku v práci s touto menšinou.

Prvním pilířem je systematická znalost o romské menšině. Sociální pracovník by měl při práci pamatovat na kulturní charakteristiku menšiny, se kterou pracuje, a na následky znevýhodňování této menšiny majoritní společností. Tyto charakteristiky výrazně ovlivňují členy menšiny a určují to, jak bude v budoucnu jedinec reagovat na různé druhy životních situací, jak se s nimi dokáže vypořádat. Projevuje se to také ve vztazích ve skupině, ve vztahu k majoritní společnosti a zároveň i na vztahu se sociálním pracovníkem. Jedinec může vidět práci sociálního pracovníka jako vítanou pomocnou ruku nebo naopak jako někoho, kdo se “plete” do osobního života klienta a jeho rodiny. Aby bylo možné této reakci na sociálního pracovníka zamezit, je právě potřeba znalostí, které by měl sociální pracovník během svého studia dané menšiny získat. Mohou to být informace v oblasti kulturní, sociální, politické nebo obecná orientace.⁷⁹

⁷⁴ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 199.

⁷⁵ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha 2001, s. 187-188.

⁷⁶ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 199.

⁷⁷ Srov. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha 2001, s. 188.

⁷⁸ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 199.

⁷⁹ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 202-203.

Samozřejmě se nesmí zapomínat i na obecné znalosti o člověku a společnosti, ve které žije. To je právě druhým pilířem, kdy sociální pracovník musí chápat jak individualitu každého člena romské menšiny jeho chování, tak zároveň i působení stereotypů ve společnosti. Jsou potřeba všeobecné znalosti o kultuře, systémech sociálního zabezpečení a legislativě společnosti, ve které se jeho klient nachází. Kvůli rychlému vývoji společnosti je také třeba si získané znalosti průběžně aktualizovat a získávat nové.

Třetím důležitým pilířem při práci s rodinou je pro sociálního pracovníka sebepoznání.⁸⁰ Jak již bylo zmíněno, jedním z faktorů pro úspěšnou sociální práci s etnickými menšinami je uvědomění si etnocentrismu a kulturních podnětů, ve kterých probíhala socializace sociálního pracovníka.⁸¹ Pro sociálního pracovníka je klíčové poznání sebe sama a schopnost sebereflexe. Pokud bychom se bavili o organizaci, je velice prospěšné praktikovat supervizi, která poskytne jedinci možnost podívat se na situaci a na sebe sama z jiné perspektivy.⁸²

Čtvrtým pilířem je tvrzení, že hodnota a důstojnost každého člověka je východiskem pro sociální práci s menšinami. Navrátil v knize "Romové v české společnosti" říká: "Klíčovou hodnotou je v sociální práci s příslušníky jakékoli menšinové skupiny víra v důstojnost a hodnotu každého člověka, a to bez ohledu na jeho tělesnou konstituci, kulturní, národnostní, náboženskou, sociální, ekonomickou nebo jinou odlišnost."⁸³ Proto i při studiu sociální práce je třeba zdůrazňovat důstojnost člověka za všech okolností.

Pátým pilířem je potřeba úprav metod a technik, které se běžně používají. Sociální pracovník během práce s menšinami užívá řadu technik a ověřených metod, jako příklad může posloužit technika udržování očního kontaktu. Přesto je třeba pamatovat na kulturní aspekty klienta a metody a techniky, které sociální pracovník běžně využívá, a dále je upravovat dle potřeby.

Poslední, šestý pilíř tvoří požadavek na sociálního pracovníka k pozornosti nejen vůči jednotlivci, ale i v kontextu celého sociálního prostředí jedince. Sociální pracovník musí brát v potaz nejen problém, se kterým klient přichází, ale potřebuje si všimnout i souvislostí daného problému. Východiskem zde může být právě "poradenské" paradigma, které jsme zmiňovali výše.⁸⁴

3.3.3. Role sociálního pracovníka

Sociální pracovník při práci s klienty využívá řadu rolí. Tyto role se často prolínají a není možné, abychom se v praxi setkali s čistým typem využívané role.⁸⁵

Podle Řezníčka můžeme typy rolí v praxi rozlišit podle pracovní náplně sociálního pracovníka, organizace, ve které pracuje, cíle a prostředků poskytované služby. Také

⁸⁰ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 204.

⁸¹ Srov. PASTRŇÁK, R., *Sociální práce s menšinami a migranty: [studijní texty pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava 2008, s. 39.

⁸² Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 204-205.

⁸³ Tamtéž, s. 205.

⁸⁴ Srov. NAVRÁTIL, P., *Romové v české společnosti*. Praha 2003, s. 205-208.

⁸⁵ Srov. ŘEZNIČEK, I., *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha 1994, s. 63.

nelze při výběru role opomíjet povahu problému, se kterým se klient setkal a cílovou skupinu, se kterou sociální pracovník pracuje. Řezníček tak rozděluje role sociálního pracovníka do devíti různých možností, které se překrývají. Jsou to sociální pracovník jako poskytovatel služeb, zprostředkovatel služeb, cvičitel sociální adaptace, poradce nebo také terapeut, případový manažer, manažer pracovní náplně, personální manažer, administrátor a činitel sociálních změn.⁸⁶

Banks však ve své knize "Ethics and Values in Social Work" rozděluje role sociálního pracovníka podle jeho etického postoje a organizace, ve které pracuje. Sociální pracovníci mohou dle Banks v praxi využít tři různé role.⁸⁷ Matoušek je ale rozděluje do čtyř různých rolí, a to role sociálního pracovníka jako profesionálního, byrokratického, angažovaného a radikálního.⁸⁸

Další možnost, jak charakterizovat role sociálního pracovníka, nabízí Musil. Nejdříve uvádí tři pojetí sociální práce a následně práci sociálního pracovníka rozděluje taktéž do tří rolí. Tyto typy Musil označil jako pojetí administrativní, profesionální a filantropické pomoci, v nichž sociální pracovníci vytvářejí různé možné kombinace.⁸⁹

Řezníček popisuje role sociálního pracovníka velmi konkrétně. Na rozdíl od toho Banks, Matoušek a Musil přistupují k tématu spíše obecněji a nechávají tak prostor pro kombinaci jednotlivých typů rolí. V této práci se budeme orientovat spíše na pojetí rolí z pohledu výše zmíněných Bankse, Musila a Matouška.

Sociální práce v pojetí administrativního sociálního pracovníka dle koho vyžaduje od sociálního pracovníka zaměření na přesné postupy a vyřizování předepsaného souboru žádostí, které jsou často řízeny sociálními zákony a předpisy. Sociální pracovník zde sám rozhoduje, v jakém rozsahu předepsané normy bude klientovi poskytnuta pomoc. Z pohledu administrativního pojetí role sociálního pracovníka musí být jedinec loajální a musí být obeznámen s částí legislativy, která je mu svěřena úřadem. V tomto pojetí se po sociálním pracovníkovi požaduje schopnost komunikace s klienty, kteří se nechovají obecně přijatelným způsobem. Není zde kladen důraz na supervizi sociálních pracovníků a z pohledu zastánců tohoto pojetí není vzdělání v oboru sociální práce nezbytné. Kvalita sociální práce se v tomto pojetí kontroluje dodržováním předepsaných instrukcí s dohledem nadřízené osoby.⁹⁰

Pojetí administrativního sociálního pracovníka dle Musila bychom mohli přirovnat k roli byrokratického sociálního pracovníka u Bankse a Matouška. Byrokratický sociální pracovník je úředník nebo technik, který se řídí podle předložených propozic organizace, v níž pracuje. Podle byrokratické role sociální pracovník klade důraz na služební opatření.⁹¹

⁸⁶ Srov. ŘEZNÍČEK, I., *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha 1994, s. 63.

⁸⁷ Srov. BANKS, S., *Ethics and Values in Social Work*. London 1995, s.128-129

⁸⁸ Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*. Praha 2003, s. 46.

⁸⁹ Srov. MUSIL, L., Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2008, s. 64.

⁹⁰ Srov. MUSIL, L., Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociální práce*. 2/2008, s. 66.

⁹¹ Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*. Praha 2003, s. 46-47.

Druhé pojetí sociální práce dle Musila je sociální pracovník jako profesionál. “V rámci *profesionálního* pojetí sociální práce se od sociálního pracovníka očekává, že bude specialistou, který se zaměřuje na komplexní posouzení různorodých a individuálně specifických okolností, které klientovi (jedinci nebo skupině) brání zvládat jeho interakce se sociálním prostředím.”⁹² Sociální pracovník musí být schopen poté koncipovat, realizovat a posoudit intervence, které dlouhodobě aplikoval při práci s klientem. V rámci profesionálního pojetí musí být sociální pracovník schopen řešit specifické potíže každého klienta prostřednictvím znalostí a zkušeností, které získal při studiu na vyšší odborné nebo vysoké škole v oboru sociální práce. Sociální pracovník je také povinen dále prohlubovat své znalosti ve vybrané oblasti sociální práce.⁹³

Banks ve své typologii také zmiňuje profesionální roli sociálního pracovníka, v níž je sociální pracovník autonomním profesionálem s odbornými znalostmi. Sociální pracovník se zde řídí získanými znalostmi a etickým kodexem sociálního pracovníka. Pro sociálního pracovníka v profesionální roli jsou prioritou práva a zájmy klienta, poté identita sociálního pracovníka jako profese a až poté zájmy vlastní nebo zájmy organizace, ve které pracuje.⁹⁴

Třetí pojetí dle Musila je filantropické. Dle tohoto pojetí musí být sociální pracovník především člověkem empatickým vůči problémům každého jednotlivého klienta. Základním nástrojem pro sociálního pracovníka je v tomto pojetí vztah s klientem. Filantropické pojetí předpokládá za kvalifikaci sociálního pracovníka jeho schopnost lásky k bližnímu, empatii a ochotu ze strany sociálního pracovníka využít libovolné kvalifikace k naplnění výše zmíněných hodnot. Z filantropického pojetí se za možnou formu sociálního pracovníka považují všichni lidé, kteří se aktivně podílejí na pomoci jedinci, a za koordinaci této pomoci je zodpovědný manažer. Zastánci filantropického pojetí nevidí velkých rozdílů mezi obory, které poskytují pomoc, na rozdíl od pojetí profesionálního a administrativního.⁹⁵

Podobně popisují roli angažovaného a radikálního sociálního pracovníka Banks a Matoušek. Sociální pracovník v dané roli zvolil práci z osobního nebo ideologického hlediska, kdy jejích cílem je práce na změnách.⁹⁶ “S klienty jedná jako se spolužijícími lidskými bytostmi, které vnímá empaticky a s respektem. Vychází z toho, že sociální pracovník by měl opravdově pečovat o své klienty a jednat s nimi jako s přáteli. Sám sebe chápe především jako osobu a až potom jako sociálního pracovníka (...).”⁹⁷

Všechny tři směry, které popisují Banks a Matoušek, jsou patrné v literatuře a praxi sociální práce. Přestože je kladen větší důraz na profesionální model, v oblasti sociální práce se projevují prvky ze všech rolí. Nehledě na to, že se více zdůrazňuje profesionální model, zmírňuje se povinnostmi vůči organizaci, ve které sociální pracovník pracuje, což

⁹² MUSIL, L., Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2008, s. 66.

⁹³ Srov. Tamtéž, s. 66-68.

⁹⁴ Srov. BANKS, S., *Ethics and Values in Social Work*. London 1995, s.128-129.

⁹⁵ Srov. MUSIL, L., Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2008, s. 68.

⁹⁶ Srov. BANKS, S., *Ethics and Values in Social Work*. London 1995, s.128-129.

⁹⁷ MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*. Praha 2003, s. 46.

nám dává byrokratický model s osobním odhodláním pracovat pro společenskou změnu, který nám přináší roli angažovaného a radikálního sociálního pracovníka. Sociální práce se nikdy pohodlně nevešla do role „profesionálního experta“ z důvodů, které zahrnují jeho ideologické tendence identifikovat se s utlačovanými uživateli a zejména jeho umístění ve státem podporovaných organizacích.⁹⁸

⁹⁸ Srov. BANKS, S., *Ethics and Values in Social Work*. London 1995, s.130.

4. Představení případu typologickou metodou

Tato kapitola je zaměřena na ukázkou typického případu z praxe. Na tomto případě sjednotíme poznatky z předešlých kapitol a na konci rozebereme danou typologii z pohledu možností sociálního pracovníka ve volbě rolí, které jsme zmiňovali ve třetí kapitole.

4.1. Typologie

Sociální pracovník byl v kontaktu s dospívajícím klientem ve věku od 15 do 17 let. Klient pochází z problematického prostředí. Problémy v rodině tvoří zřeknutí se klienta matkou a neznámý otec klienta. Je svěřen do péče babičky, se kterou má komplikovaný vztah. Problém byl také s nevlastním dědečkem, který klienta opakovaně shazoval, což vedlo ke stálému snižování sebevědomí klienta. Kvůli špatnému prostředí je klient pomalejší ve vývoji. Na začátku práce byl klient nekomunikativní, neměl stálé kamarády. Spolužáci na něho působili velmi špatně, což vedlo k tomu, že se vůči nim začal ostře vymezovat, přesto byl však stále snadno ovlivnitelný. Klient měl tendenci vyhledávat problémová přátelství a do výběru kamarádů také silně zasahovala jeho babička.⁹⁹

V průběhu posledního ročníku základní školy (dále jen ZŠ) si klient zlepšil sebevědomí a pojetí sebe sama díky účasti na pedagogických programech, podpůrných skupinách pro mládež a motivačních programech.¹⁰⁰

Po absolvování posledního ročníku ZŠ klient přestoupil na střední školu (dále jen SŠ), kde měl šanci a motivaci začít s “čistým štítem.” V období adaptace na nové prostředí poskytl sociální pracovník klientovi zvýšenou pozornost a podporu. Poté začaly nastávat první prospěchové problémy kvůli tlaku a strachu z nového prostředí, čímž se znovu snížilo sebevědomí klienta, které prospěch dále zhoršovalo. Následně se začaly projevovat osobní problémy klienta. Dostával se do konfrontace s autoritami ve svém okolí. Byly pro něj charakteristické náhle změny nálad, přehnaná citlivost a pocit nepochopení celým okolím. Dále následovaly jeho úvahy o přestupu na jinou školu, které byly vyvolány kamarádem z jiné školy. K přestupu však nedošlo díky motivačnímu rozhovoru se sociálním pracovníkem. Problémy ve škole přesto stále přetrvávaly a klient měl stále konflikty s učiteli. Znovu se snížilo jeho sebevědomí a začaly se objevovat výrazné emocionální problémy. Klient se špatně soustředil, měl časté změny nálad a vytvořil si psychickou obranu v podobě jakési “masky”, kterou před svým okolím neodkládal.¹⁰¹

Ve druhém ročníku SŠ se u klienta začalo projevovat nezodpovědné chování (v oblasti nakládání s penězi), nedůvěra k vrstevníkům, uzavřenost a stále pokračující nízké sebevědomí. Kvůli osobním problémům a těžkostem ve škole byla provedena s babičkou klienta krizová intervence. Školní prospěch se přesto nezlepšil. Hrozilo dokonce možné vyloučení klienta ze SŠ. Pro řešení dané situace klienta sociální pracovník prováděl pravidelné motivační rozhovory, které vedly k třem možným řešením. Prvním řešením byla oprava známek, kvůli nimž hrozilo vyloučení ze školy. Druhou možností byl přestup

⁹⁹ Srov. ŠŮLÁKOVÁ, L., *Metodika motivačních a podpůrných aktivit pro mládež*. Člověk v tísní 2013, s.54-57.

¹⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 54-57.

¹⁰¹ Srov. ŠŮLÁKOVÁ, L., *Metodika motivačních a podpůrných aktivit pro mládež*. Člověk v tísní 2013, s.54-57.

na jinou SŠ. Poslední možností bylo opakování ročníků na stejné SŠ za podmínky, že bude dostatek volných míst ve třídě.¹⁰²

Dále nastala společná konzultace s klientem, babičkou a koordinátorem programu vzdělávání. Výsledkem této konzultace byla shoda na tom, že společným cílem klienta a babičky je úspěšné dokončení SŠ. Na závěr si klient spolu s babičkou stanovili úkoly pro dosažení cíle.¹⁰³

4.1.1. Role sociálního pracovníka v typologii

Jak jsme již zmiňovali výše, sociální pracovník využívá ve své práci různé role, které se v praxi různě prolínají.¹⁰⁴ V případě uvedené typologie sociální pracovník vstupoval do kontaktů s klientem s prvky role filantropické a profesionální. Základem pro dlouhodobou spolupráci je totiž navázání vztahu s klientem. Mezi prvky filantropické role, kterou může sociální pracovník využít, patří postavení rovnocenného partnera ve vztahu s klientem a empatický přístup k osobním problémům klienta. Z prvků profesionálního sociálního pracovníka je to především individuální vztah s klientem a upevnění jeho práv.¹⁰⁵ Tyto prvky rolí budou nápomocné při řešení problému klienta, které se projevovaly v období ukončení základního vzdělání klienta (v devátém ročníku ZŠ).

V prvním ročníku SŠ následovaly problémy klienta v oblasti adaptace na nové prostředí, prospěchové problémy, konfrontace s autoritami a osobní problémy klienta (emocionalita, náladovost, snížené sebevědomí). V tomto případě je vhodné pro sociálního pracovníka využít prvky rolí nejen profesionálního a filantropického sociálního pracovníka, ale i role pracovníka byrokratického. Pro řešení konfrontace s autoritami a problémy s prospěchem má sociální pracovník možnost využít prvků byrokratické role, která umožní přísnější působení na klienta, a zároveň prvků filantropické role, která představuje empatické zacházení s klientem. V problémech klienta s adaptací a jeho osobními problémy má sociální pracovník možnost využití prvků jak filantropické role, tak i role profesionální. Sociální pracovník tak poskytne klientovi právo na sebeurčení, akceptaci a důvěru.¹⁰⁶

Ve druhém ročníku SŠ se u klienta začaly více projevovat osobní problémy a stálé zhoršování prospěchu. V tomto případě může sociální pracovník využít prvků všech rolí. Zejména jde o prvky role byrokratického a profesionálního sociálního pracovníka. Pro pomoc s hledáním řešení osobních problémů klienta je vhodné využít profesionální a filantropickou roli, které mají prvky empatie ke klientovi a zároveň odbornost v hledání dodatečné pomoci. Při řešení prospěchových problémů je zde možnost využití prvků byrokratické role, kde sociální pracovník vstoupí do pozice jakéhosi "normalizátora", který je přísnější.¹⁰⁷

¹⁰² Srov. ŠULÁKOVÁ, L., *Metodika motivačních a podpůrných aktivit pro mládež*. Člověk v tísní 2013, s.54-57.

¹⁰³ Srov. Tamtéž, s.54-57.

¹⁰⁴ Srov. ŘEZNÍČEK, I., *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha 1994, s. 63.

¹⁰⁵ Srov. BANKS, S., *Ethics and Values in Social Work*. London 1995, s.128-129.

¹⁰⁶ Srov. Tamtéž, s.128-129.

¹⁰⁷ Srov. BANKS, S., *Ethics and Values in Social Work*. London 1995, s.128-129.

Pokud bychom se orientovali na roli sociálního pracovníka v organizaci, pak nízkoprahová zařízení pro děti a mládež vidí roli sociálního pracovníka spíše v kontextu pojetí profesionálního a filantropického. Důvodem pro to je fakt, že v NZDM jsou klienty často nezletilé osoby, se kterými je možné vytvořit smlouvu ústně. Je zde důležitý vztah mezi pracovníkem a klientem, schopnost pracovníka k empatii a jednání s klientem jako s rovnocenným partnerem.

Závěr

Díky pochopení romské kultury, zvyků a tradic má sociální pracovník možnost lépe konstruovat vztah s klientem této minority. Tak si sociální pracovník může vysvětlit různé, pro něj neobvyklé tendence v chování a přizpůsobit se tomu tak, aby byla práce s klientem co nejefektivnější. Tímto věděním může sociální pracovník lépe plánovat práci s klientem, předvídat možnosti klienta pro řešení jeho potíží.

Právě v nízkoprahových zařízeních má sociální pracovník možnost navázat dlouhodobou spolupráci, která vede mladistvé k řešení problémů, zrání a osamostatnění a poskytuje jim prostředky pro zvládnání situací, které je v dalším životě čekají. Sociální pracovník tak využívá různých metod a přístupů ke klientům s ohledem na jejich individualitu a kulturní odlišnosti menšiny, ke které patří.

Dále můžeme vidět specifika práce s romskou menšinou a důležitost pro sociálního pracovníka mít tato specifika stále na paměti. Nehledě na to si musí sociální pracovník stále držet individuální přístup ke klientovi. Ačkoliv se klient sám identifikuje s etnickou menšinou, je třeba pracovat s každým klientem jako s jedinečným člověkem, který má individuální prostředky a možnosti k řešení vlastních problémů. Je také důležité chápat jak individualitu klienta, tak i prostředí, ve kterém se pohybuje.

Cílem této bakalářské práce bylo představit možnosti volby role sociálním pracovníkem při řešení typických situací romské mládeže v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Tento cíl se podařilo naplnit především díky typologii a jejímu rozboru v poslední kapitole. Předěšlé kapitoly pomáhají pochopit etnickou menšinu, se kterou se v zařízení pracuje, práci sociálního pracovníka v zařízení, které mu určuje hranice působení, a základy práce sociálního pracovníka s klienty minority.

Na závěr je třeba připomenout, že nehledě na různá pojetí rolí sociálního pracovníka se v praxi nikdy nesetkáme čistě s jednou rolí, ale jde vždy o kombinaci prvků z různých rolí, které si sociální pracovník osvojuje. Výběr převažující role se pak vždy odvíjí od individuality klienta, jeho prostředí a charakteru problému, se kterým se klient potýká.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

1. BANKS, Sarah. *Ethics and Values in Social Work*. London: Macmillan Education UK, 1995. ISBN 978-0-333-60919-4.
2. HORVÁTHOVÁ, Jana. Kapitoly z dějin Romů. NLN - Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615-X.
3. JAKOUBEK, Marek a Tomáš HIRT, ed. Romové: kulturologické etudy: (etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. ISBN 80-86473-83-X
4. KAJANOVÁ, Alena. Sociální práce s etnickými a menšinovými skupinami: etnické, marginální a rizikové skupiny. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2009. ISBN 978-80-7394-181-9.
5. MARÁDOVÁ, Eva. Multikulturní porozumění. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-82-2.
6. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
7. MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
8. MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. 2. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
9. MUSIL, Libor. Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2/2008. ISSN 1213-6204.
10. NAVRÁTIL, Pavel. Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.
11. NAVRÁTIL, Pavel, Libor MUSIL. Sociální práce s příslušníky menšinových skupin. Sociální studia. Fakulta sociálních studií MU Brno, 2000. ISSN 1212-365X.
12. NOVOTNÁ, Věra. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy: Skripta pro posluchače filoz.fak.Univ.Karlovy*. Dot. Praha: Karolinum, 1992. ISBN 80-7066-483-5.
13. PASTRŇÁK, René. *Sociální práce s menšinami a migranty: [studijní texty pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika]*. Opava: Optys, 2008. ISBN 978-80-85819-69-4.
14. PETRÁŠ, René, Helena PETRŮV a Harald Christian SCHEU, ed. Menšiny a právo v České republice. Praha: Auditorium, 2009. ISBN 978-80-87284-00-1.
15. *Prevence úrazů, otrav a násilí*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2007-. ISBN 978-80-7394-108-6.
16. ŘEZNÍČEK, Ivo. *Metody sociální práce: Podklady ke stážím studentů a ke kazuistickým seminářům*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-8585000-1.
17. ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.
18. ŠŮLÁKOVÁ, Lada. *Metodika motivačních a podpůrných aktivit pro mládež. Člověk v tísní*, 2013. ISBN 978-8087456-39-2.
19. WEINEROVÁ, Renata. *Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2632-1.

Internetové zdroje

1. Romea.cz [online] 13.1.2022. K romské národnosti se během loňského sčítání přihlásilo přes 21 tisíc obyvatel, o 65% více než před deseti lety. [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/k-romske-narodnosti-se-behem-lonskeho-scitani-prihlasilo-pres-21-tisic-obyvatel-o-63-vice-nez-pred-deseti-lety>
2. Vláda České republiky. Rada vlády pro národnostní menšiny [online]. [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/narodnostni-mensiny---uvod-1361/>
3. DAVIDOVÁ, Eva. Co se zachovalo a co se změnilo?. *Romové v České Republice* [online]. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://romove.radio.cz/cz/clanek/18571>
4. Vláda.cz: *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2019* [online]. 2019 [cit. 2022-03-06]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2019.pdf>
5. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. [cit. 2022-03-08]. Dostupné z: <https://www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory/socialni-sluzby/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez/>
6. ZIKMUNDOVÁ, M., RŮŽIČKOVÁ, V. Vývoj služby NZDM v České republice a Vize NZDM 2030. [online]. Praha: Streetwork.cz, oborový portál o nízkoprahových sociálních službách a zařízeních, 4. 11. 2019 [cit. 10. 03. 2022]. Dostupné z: <https://www.streetwork.cz/archiv/clanky/detail/3101/vyvoj-sluzby-nzdm-v-ceske-republice-a-vize-nzdm-2030>
7. Pojmosloví nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. *Česká asociace streetwork, o.s.* [online]. Praha, 2008 [cit. 2022-03-12]. Dostupné z: https://archiv.streetwork.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=1624&site=cas
8. *Registr poskytovatelů sociálních služeb* [online]. [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1647176536975_2
9. Sociální pracovník NZDM. *Sociální práce/Sociálna práca* [online]. 2020 [cit. 2022-03-15]. ISSN 1805-885X. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/profesiogramy/socialni-pracovnik-nzdm/>
10. Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR [online]. *Etický kodex sociálního pracovníka ČR*. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: https://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf
11. *Interkulturní vzdělávání: projekt Varianty, Člověk v tísni* [online]. 2002 [cit. 2022-03-23]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/interkulturni-vzdelavani-1045pub>
12. KUTÁLKOVÁ, Petra a Barbora PŠENICOVÁ. *Problémy mladých lidí jinýma očima* [online]. Praha: Proxima Sociale, 2018 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://www.proximasociale.cz/proxima-sociale/clanky-a-publikace/clanky-proximy-sociale/studie-rizikovych-jevu-u-mladeze-2018/>
13. EGERMAIEROVÁ, V.,. Sociální práce s dětmi. *Socialninovinky.cz* [online]. 2017 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <http://socialninovinky.cz/novinky-v-socialni-oblasti/538-socialni-prace-s-detmi-role-socialni-prace-a-role-socialni-pedagogiky-vztah-spolecne-znaky-rozdily-mgr-vaclava-egermaierova>

14. *Youth in Action and the Roma Community* [online]. SALTO cultural Diversity Resource Centre [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://www.salto-youth.net/rc/cultural-diversity/publications/archive/youth-in-action-and-the-roma-community/>
15. KOSEK, Martin. Typy a příčiny krizí u dětí a mládeže. *Šance dětem* [online]. 2013 [cit. 2022-03-25]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/typy-priciny-krizi-u-deti-mladeze>

Abstrakt

KARELINA, M. *Role sociálního pracovníka při řešení typických situací romské mládeže v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež*. ČESKÉ BUDĚJOVICE 2022, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta. Vedoucí práce doc. Jindřich Šrajfer, Dr. theol.

Klíčová slova: Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Romové, role, sociální práce, menšina

Bakalářská práce představuje roli sociálního pracovníka při řešení typických situací romské mládeže, která využívá služeb nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Cílem práce je představení možnosti volby role pro sociálního pracovníka. Prostřednictvím znalostí o romské menšině a nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež je představená typologie, na které jsou viditelné jejich typické problémy. Dále díky zmíněným možnostem je vytvořen příklad volby role, kterou může sociální pracovník v práci s klientem využít.

Abstract

KARELINA, M. *The role of a social worker in solving typical situations of Gypsies youth in low-threshold facilities for children and youth.* ČESKÉ BUDĚJOVICE 2022, Thesis, University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Theology, Thesis Supervisor doc. Jindřich Šrajer Dr. theol.

Keywords: Low-threshold facilities for children and youth, Gypsies, role, social work, minority

Bachelor thesis concerns the role of a social worker in solving typical situations of Gypsies youth who use the services of low-threshold facilities for children and youth. The aim of the thesis is to present the possibilities in choosing a role for a social worker. Using the knowledge about the Gypsy minority and low-threshold facilities for children and youth, a typology, including the typical problems of youth people, is presented. Furthermore, due to the possibilities mentioned, a representative example of choosing a role is created, which a social worker can use when working with a client.